

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
NƏSİMİ adına DİLÇİLİK İNSTİTUTU**

Əlyazması hüququnda

GÜLBƏNİZ SƏDULLA QIZI MƏMMƏDOVA

**FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ BİTKİ
ADLARININ LİŊVİSTİK TƏHLİLİ**

5704.01 – Dil nəzəriyyəsi

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKI – 2013

Dissertasiya Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Nəzəri və tətbiqi dilçilik şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **Səidə İbrahim qızı İbrahimova**
filologiya elmləri doktoru, professor

Rəsmi opponentlər: **Sayalı Allahverdi qızı Sadıqova**
filologiya elmləri doktoru, professor

Bilal Bayram oğlu İsmayılov
filologiya elmləri doktoru, professor

Aparıcı müəssisə: Bakı Slavyan Universitetinin Roman filologiyası kafedrası

Müdafiə “_25_” 10 2013-cü il tarixdə saat ____ da Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu nəzdində filologiya elmləri doktoru və filologiya üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilən dissertasiyaların müdafiəsini keçirən D.01.141 Dissertasiya Şurasının iclasında olacaqdır.

Ünvan: Bakı, AZ 1143, H.Cavid prospekti 31, V mərtəbə, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu

Dissertasiya ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “_____” _____ 2013-cü il tarixdə göndərilmişdir.

Dissertasiya Şurasının elmi katibi
filologiya üzrə elmlər doktoru: **N.F.SEYİDƏLİYEV**

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı. Seçdiyimiz mövzunun aktuallığı onunla izah oluna bilər ki, fransız və Azərbaycan dillərinin qarşılıqlı öyrənilməsinə həsr olunmuş dilçilik ədəbiyyatında bu mövzu indiyədək tədqiqat obyektinə kimi qoyulmamışdır. Əsərdə bitki adları yalnız müxtəlif dillərin semantik və milli-mədəni xüsusiyyətlərinin ifadəsi kimi yox, həm də dilin sözdüzəltmə potensialının və funksional inkişafının bazası kimi tədqiq edilir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqat işinin məqsədi fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının özünəməxsus cəhətlərini aşkara çıxarmaq, onların struktur və funksional-semantik xüsusiyyətlərini müqayisəli şəkildə öyrənməkdən ibarətdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin həlli nəzərdə tutulmuşdur:

- bitki adlarının leksik sistemdə yeri və əmələgəlmə xüsusiyyətlərini, eləcə də onomastik motivlərlə bağlı olaraq yaranan bitki adlarının qarşıya qoyduğu bəzi problemləri araşdırmaq;

- fransız və Azərbaycan dillərində morfoloji yolla yaranan bitki adlarının sözdüzəltmə və struktur-semantik xüsusiyyətlərini müəyyən etmək;

- fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının struktur tipləri və əmələgəlmə yollarını göstərmək, müvafiq şəkildə mənşə və dərəcəsinə müəyyən etmək;

- fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının quruluşca növlərini müəyyən etmək;

- bitki adlarının sifət kimi işlənməsi məsələsini öyrənmək;

- bitki adlarının mənşəcə növlərini öyrənmək;

- bitki adlarının məna strukturunun və onların metaforik işlənməsini öyrənmək;

- fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının məcazi mənada işlənməsini müqayisəli şəkildə öyrənmək;
- bitki adlarının metaforik və metonimik mənalarda işlənməsini, həmçinin familiar, arqotik, danışıq - loru dildə və idiomatik ifadələrin yaranmasında iştirakını müəyyənləşdirmək;
- tədqiq edilən dillərdə nifrət, söyüş və təhqir elementli bitki adlarını aşkar etmək;
- yabani və mədəni bitki adlarını öyrənib təhlil etmək;
- bitki adlarını semantik-funksional ifadəlilik baxımından və dini-mifoloji motivlərdə, folklor personajları və obrazlarında işlədilməsinə görə öyrənmək;
- tədqiq edilən dillərdəki bitki adlarında rənglərin spektrlərinin ifadəsi məsələsini araşdırmaq;
- fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının sommatizmlərin (*heyvan bədən üzvlərilə bağlı bitki adları*) tərkibində işlədilməsi məsələsini müqayisəli şəkildə öyrənmək;
- bitki adlarını dad, iy, zəhərlik və s. əlamətlərinə, təbabət və əczaçılıqda işlədilmələrinə görə, həmçinin təsərrüfat əhəmiyyəti, eləcə də məişətdə işlədilmə və insanın qəbul etdiyi qida qismində öyrənmək.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Təqdim edilən işin yeniliyi bitki adlarının fransız və Azərbaycan dillərinin leksikoqrafik mənbələrində müəyyən edilməmiş bəzi mənalarının və mənə çalarlarının aşkara çıxarılması, az öyrənilmiş dil materiallarının dərinə, müstəqil surətdə tədqiqindən ibarətdir.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqata cəlb olunmuş hər iki dilin bitki adlarının bu səpgidə öyrənilməsi həmin dillərin leksik-semantik və funksional nəzəriyyəsinə yeni material və yanaşma üsulu gətirir. Bununla əlaqədar olaraq, bəzi semantik universalların aşkara çıxarılmasına şərait yaradan material təqdim edilir. Bu istiqamətdə aparılacaq növbəti tədqiqatları fransız və Azərbaycan dillərində kompleks şəkildə öyrənilməmiş bitki adları haqqında zəngin mənbə ilə təmin edir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Bu tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti onun materiallarının nəticələrinin fransız və Azərbaycan dillərinin leksikologiyası, üslubiyatı, dil tarixi, nəzəri və praktik kurslarının tərtibi və tədrisində, həmçinin xüsusi kursların aparılması, dərs vəsaitlərinin yazılmasında istifadə oluna bilməsi ilə şərtlənir.

Bundan əlavə, tədqiqat işi xüsusiləşdirilmiş ikidilli “Fransız-Azərbaycan dillərində bitki adları” və “Azərbaycan - fransız dillərində bitki adları” lüğətlərinin hazırlanması üçün faydalı mənbə ola bilər. Tədqiqatın nəticəsi kimi dissertasiyaya edilmiş əlavə tərcümə prosesində kurs, diplom, və buraxılış işlərinin yazılmasında faydalı ola bilər.

Tədqiqatın obyektı. Tədqiqatın obyektı fransız və Azərbaycan dillərində bitki adları və onların lingvistik baxımdan təhlilidir. Burada bitki adları təkcə struktur-semantik cəhətdən deyil, eləcə də onların mənşəcə növləri, kəsb etdikləri yeni məcazi, meta-figural mənalar, familiar (*danışiq və ya loru dilə aid olan və həddən artıq açıq-saçıq, qeyri-ciddi, ədəbsiz sözlərin danışığa daxil edilməsi*), peyoratif (*pis mənada işlədilan*) və arqotik, danışiq-loru dildə işlənmələri, idiomatik ifadələrin yaranmasında bitki adlarının iştirakı, nifrət, söyüş və təhqir elementli bitki adları, mədəni və yabani bitkilər, bitkilərin semantik-funksional dili, onların dini-mifoloji motivlərdə, folklor personajları və obrazlarında iştirakı, bitki adlarında rənglərin ifadəsi, bitki adları sommotizmlər tərkibində və digər funksional səviyyələrdə tədqiq edilir.

Tədqiqatın predmeti. Tədqiqatın predmetini fransız və Azərbaycan dilçiliyində bitki adları ilə bağlı nəzəriyyələrin inkişaf mərhələləri təşkil edir.

Müdafiəyə çıxarılan müddəalar:

1. Fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının leksik sistemdə öyrənilməsi bu günə qədər tədqiqat obyektı olmayıb və nəzəri cəhətdən əsaslandırılmayıb.
2. Fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının tədqiqatının

- aparılması üçün nəzəri konsepsiyaların kifayət qədər olmaması.
3. Ənənəvi konsepsiyalarda bitki adlarının derivatoloji və semantik-struktur xüsusiyyətlərini fərqləndirilməyib.
 4. Bitki adlarının struktur baxımdan öyrənilməsində fransız və Azərbaycan dilində müxtəlif dünyagörüşlərinin mövcudluğu.
 5. Bitki adlarının semantik-funksional dilinin və onların dini-mifoloji motivlərdə, folklor personajları və obrazlarında işlədilməsinin hər iki dildə səciyyəvi xüsusiyyətləri.
 6. Bitki adları ilə bağlı bəzi məsələlərin tədqiqat dillərində öz həllini tapmaması və bitki adlarının sosial baxımdan mənə çalarlarının aşkarlanması.

Tədqiqatın mənbə və metodları. Tədqiqat işinin aparılmasında azərbaycanlı və xarici tədqiqatçıların (E.S.Quliyev, A.A.Hacıyeva, R.Z.Əliyeva, M.Buillard, A.Brongniard, G.Cuvier, C.Dumont, Germain de Saint-Pierre, S.F.Lacroix, M.Adilov, A.Axundov, S.Cəfərov, B.A.Serebrennikov, M.M.Makovski, V.Q.Qak, N.D.Arutyunova, E.S.Kubryakov, A.A.Ufimtseva, Q.V.Kolşanski, N.Q.Komlyov, Y.N. Karaulov, Y.S.Stepanov, V.N.Teliya və başqalarının) işlərindən istifadə edilmişdir. Qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün aşağıdakı üsul və yanaşmalardan istifadə edilmişdir:

- tədqiqatın əsas metodu olan təsviri metod;
- müqayisəli tutuşdurma metodu;
- definitiv təhlil;
- floraya aid leksikanın strukturunun öyrənilməsi zamanı onların komponentlərinin təhlili;
- linqvostatistik metod.

Dissertasiyanın aprobasiyası. Dissertasiya Azərbaycan MEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Nəzəri və tətbiqi dilçilik şöbəsində yerinə yetirilmişdir. Dissertasiyanın əsas məzmunu ilə bağlı 12 məqalə (5-i xaricdə) və «Fransızca-azərbaycanca müxtəsər izahlı botanika terminləri lüğəti» çap olunmuşdur. O cümlədən, 2010-cu ildə ADU

“Mədəniyyətlərəarası dialoq: linqvistik, pedaqoji və ədəbi aspektlər” mövzusunda keçirilən beynəlxalq elmi konfransda, BSU və GDU-da keçirilən ümumilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 88-ci ildönümünə həsr edilmiş II beynəlxalq elmi konfransda və 2011-ci ildə Pyatıqorsk şəhərində keçirilən beynəlxalq elmi konfransda məruzə ilə çıxış etmişəm.

Dissertasiyanın quruluşu. Tədqiqat işi giriş, iki fəsil, nəticə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından və dissertasiyaya əlavə edilmiş “Fransızca-azərbaycanca müxtəşər izahlı botanika terminləri lüğəti”ndən ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın “Giriş” hissəsində tədqiqatın aktuallığından, obyektindən, elmi yeniliyindən, nəzəri və praktiki əhəmiyyətindən, məqsəd və vəzifələrindən bəhs edilir, əsərin metod və metodologiyası, quruluşu haqqında məlumat verilir.

Birinci fəsil “Fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının struktur-semantik təhlili” adlanır. Məlumdur ki, hec bir ad göydəndüşmə olmur. İstər elmi anlayışın adını bildirən termin olsun, istər ümumişlək söz, fərqi yoxdur; onlar dilin leksik layında özünəməxsus yer tutur.

Hər bir xalq dünyanı öz aləmi kimi dərk edir, buna görə də dünya mənzərəsində onun həyat tərzini, tarixi, mədəniyyəti, milli psixologiyası, etnik xüsusiyyətləri əks olunur: a) bitki - bioloji amil kimi (həşəratlar): *vulpin, ine - tülküqyruğu; chenillette - əqrəbotu*; b) bitki - insanın konkret hərəkəti: *lavande - qaytarma*; c) bitki - insanın sosial statusu, onun sosial funksiyası: *capucine, médicinier - mollabaşı*; ç) bitki - artefakt: *bugle, férule - ballıca*; d) bitki - insanın və ya heyvanın əlaməti kimi: *pied-de-veau - danaayağı; fléole – pişikqyruğu* və s.

Bitki adlarının əmələgəlmə xüsusiyyətləri müxtəlifdir. Çoxları bilir ki, *pomidor* sözü tərcümə edilərkən “*qızıl alma*”;

pomme de terre - yer alması // kartof deməkdir. Belə adların dildə yaranması hər bir xalqın cəmiyyətdə həmin əşyalar haqqında olan təsəvvürləri, anlayışları, dünyəvi reallıqları dərk etməsi ilə əlaqədardır. Hər hansı bir dilin lüğət tərkibinin zənginləşməsi təkcə sözlərin morfoloji yolla düzəldilməsi üsulu ilə deyil, semantik mənanın dəyişməsi, frazeoloji vahidlərin yaranması və alınma sözlər hesabına da baş verir. A.Qurbanov bu haqda yazır ki, müasir Azərbaycan ədəbi dilində yeni söz və ifadələr müxtəlif üsullarla yaranır: 1) leksik yol: o, bu yolla yaranan leksik vahidlər qrupuna ixtisarları (abbreviaturaları) daxil edir. 2) semantik yol: bu zaman söz yaradıcılığında mənaların dəyişməsi əsas rol oynayır. 3) morfoloji yol: bu üsulla sözlər sözdüzəldici şəkilçilərin köməyiylə yaranır. 4) sintaktik yol: bu üsulla iki və daha artıq sözün birləşməsindən yeni söz yaranır.¹

Onomastik vahidlərdən əmələ gələn bitki adları.

Ümumiyyətlə, dildə söz yaradıcılığı prosesində onomastik vahidlər çox böyük rol oynayır. A.M.Qurbanov onomastik vahidlərin köməyiylə yaranan sözlərin 7 növünü qeyd edir.² B.Xəlilov da, A.M.Qurbanov kimi, 7 mənbə göstərir.³ Hər iki müəllifin göstərdiyi onomastik mənbə bunlardır: antroponimlər, etnonimlər, toponimlər, hidronimlər, zoonimlər, kosmonimlər, ktematonimlər.

Dissertasiyada biz yalnız toponimlərdən, antroponimlərdən və etnonimlərdən yaranan bitki adlarından bəhs edirik.

a) *Toponimlərdən əmələ gələn bitki adları.* Fransız ensiklopediyasında qeyd edilir ki, *toponim* sözü aşağıdakı kimi səciyyələndirilir: 1. Yer adlarının məcmuu (əraziyə, dilə aid

¹ Qurbanov A. Müasir Azərbaycan ədəbi dili, I c., Bakı, Nurlan, 2003. s. 429-434.

² A.Qurbanov Azərbaycan onomalogiyasının əsasları, I c., Bakı: Maarif, 1988, I cild, s. 35

³ B.Xəlilov. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası, Bakı 2008, s. 212-213.

olan). 2. Yer adlarını öyrənən dilçilik sahəsi.¹

Tədqiqat materialında toponimlərə aid bitki adları: *Cabernet - Kaberne* (Fransanın cənub-qərbində bitən üzüm növü); *Valériane – valerianotu // pişikotu* (Romanın Valeria əyaləti; çəhrayı və ya ağ çiçəkləri, çox inkişaf etmiş kökü olan ot bitkisi) və s.

Dissertasiyada Fransız dilində olduğu kimi Azərbaycan dilində də bu yolla yaranan fitonimlərdən bəhs edilir. Deyilənlərə misal olaraq aşağıdakıları qeyd edə bilərik: meşə fındığı (*Aveline*); İspan ənginarı (*Cardon*); dəniz kələmi (*Crambe*) və s. Azərbaycan dilində də toponimlərdən düzəlmiş bitki adları geniş yayılmışdır və onlara müxtəlif yerlərdə rast gəlinir. Azərbaycan toponimləri ilə bağlı, əsasən, meyvə və tərəvəz növlərinin adları yaranır: Məsələn: *Hövşan soğanı, Zirə qarpızı, Quba alması, Bakı şənisi* və s. Azərbaycandan kənarında olan toponimlərlə meyvə və tərəvəz növlərinin adları yaranır: Məsələn: *Cərco yemişi, Bağdad xurması, İran xurması, İstanbul alçası* və s.

b) *Antroponimlərdən əmələ gələn bitki adları*. Bəzi bitki adları onları aşkar edən, onları yetişdirən insanların adları və ya soyadları ilə adlandırılır: *bignonia - biqnoniya* (XV Lüdoviqin kitabxanaçısı Bignonun soyadı); *camélia // camellia - kameliya* (ata Kamellinin şərəfinə verilən ad); *gerbera - gerbera* (alman naturalisti Trangott Gerberin soyadı) və s.

Azərbaycan dilində antroponimlərlə bağlı bitki növlərinin adları: *abasbəyi (armud və alça adı), xatını // xatınbarmağı* (üzüm adı), *cırhacı (alma adı), qəhrəman (gavalı adı), Vəzir Ali gavalısı, Alxatın alması* və s.

c) *Etnonimlərdən əmələ gələn bitki adları*. Bitki adlarının bir qismi etnonimlərdən əmələ gəlmişdir. Geniş mənada etnonimlər tayfa, xalq, millət adlarıdır. Onlar yalnız başqa xalqların adları ilə bağlıdır. *arabica - arabika* (ərəb

¹ Le Petit Robert. Dictionnaire de la langue française. Tome I., Paris 2000, p. 2268

qəhvəsi və ağacı); *catalpa* - *katalpa* (Karolinanın hindu qəbilələrinin birinin adı). Azərbaycan dilində etnonimlərlə bağlı leksik vahidlər: *hind qozu*, *yapon əzgili* və s.

Morfoloji yolla yaranan bitki adlarının derivatoloji və struktur-semantik xüsusiyyətləri. Fransız dilində morfoloji yolla yaranan sözlər, Azərbaycan dilində olduğu kimi, leksik tərkibdə böyük yer tutur. Bütün dünya dillərində şəkilçilər ön, orta və son şəkilçilər olmaq üzrə 3 qrupa bölünür: Azərbaycan dilində isə yalnız son şəkilçilər vardır. Dilimizdə prefiks və infikslə əmələ gələn sözlər alınma sözlərdir. Bütün isimlər kimi, bitki adları da quruluşca eyni qaydada təsnif olunur. V.Q.Qak hesab edir ki, müasir fransız dilində sadə sözlərin miqdarı təxminən 30 %, törəmə (düzəltmə) sözlərin sayı 60 % , mürəkkəb sözlərin sayı isə 10 %-nə bərabərdir.¹

Sadə quruluşlu bitki adları. Hər iki dil üzərində aparılan müşahidələr göstərir ki, sadə quruluşlu bitki adları böyük əksəriyyət təşkil edir. *abricot* - *ərik* // *qaysı*; *acacia* - *akasiya*; *fr.lentille* – *Azərb.mərçi*; *fr.aster* – *Azərb.astra*; *ananas* – *ananas* və s.

Düzəltmə bitki adları. Bütün dillərdə olduğu kimi, fransız dilində də düzəltmə bitki adları geniş yayılmışdır. Jan Dübua fransız dilində sözdüzəldici şəkilçiləri məhsuldar (*-iste, -tion, -ique, -emment* və s.) və qeyri-məhsuldar (*aste, -ille, -ail, -ain, -oyer, -eur*) deyə iki qrupa bölür. Dissertasiya işində *-age, -aie, -ain, -aire, -ard, -e, -as, -é, -ée, -eau, -élie, -ème, -ène, -et, -ette* və s. suffikslərin köməyiylə sözyaratma problemi haqqında geniş bəhs edilir. Fransız dilçilərindən Ferdinand Brüno,² D.Korbən,³ J. Peytar⁴ və başqaları fransız dilində morfoloji

¹ Сравнительная типология французского и русского языков. 2-е изд. - М.: Просвещение, 1983, стр. 129.

² Brunot F. Histoire de la langue française, t. 1, Paris, 1968, 597 pp. 25, 283.

³ Corbin D. Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique français, Lille, Presses Universitaires de France, 1991. p. 54.

⁴ Peytard J. Recherche sur la préfixation en français contemporain. vol 3. Lille, 1975, 177. p. 50.

yolla söz yaradıcılığı üzərində səmərəli araşdırmalar aparmışlar ki, bu haqda dissertasiyada geniş bəhs olunur. *épinard (m.) – şomu, ispanaq; moutarde (f.) - xardal.*

Tədqiqatın Azərbaycan dilinə aid olan materiallarında düzəltmə bitki adları ilə bağlı sözlərin morfoloji (sintetik), sintaktik (analitik) və leksik-semantik-morfoloji tipləri qeyd olunur. Azərbaycan dilində morfoloji yolla - şəkilçilər vasitəsilə bitki adlarının düzəldilməsinin aşağıdakı növlərini qeyd edə bilərik:

Kök + -an şəkilçisi vasitəsi ilə düzələn bitki adları: *milçəkqapan - attrape-mouche; günəbaxan - héliante; qoyunqıran - mille-pertuis; danaqıran - mérendéra; qızboğan - lézard* və s.

Kök + -i, -ü şəkilçiləri vasitəsilə düzələn bitki adları: *cəfəri - persil; yerköpüyü - paronyque* və s.

Kök + -ca, -cə, -ça şəkilçiləri vasitəsi ilə düzələn bitki adları: *toxumca - achène; gülülcə - linaigrette; çubuqluca - seringat; qovuqca - utriculaire; ballıca - pulmonaire; murdarça - alaterne* və s.

Kök + -aq, (-q, -k) şəkilçiləri vasitəsilə düzələn bitki adları: *tozanaq - lycoperdon; sarmaşıq - ipoméé; soğanaq - bulbe* və s.

Təkrar yolu ilə düzələn bitki adları: *xaşxaş - pavot; dağdağan - micocoulier; pərpərən - pourpier* və s.

Azərbaycan dilində bəzi bitki adları rəng bildirən sözlər yaradır. Məsələn, *mərcani, qarabuğdayı, şabalıdı, narıncı* və s.

Mürəkkəb quruluşlu bitki adları. Ad yaradıcılığında geniş yayılmış üsullardan biri də sintaktik üsuldür. Bu halda iki və daha artıq söz semantik və qrammatik cəhətdən birləşərək yeni söz yaradır. *mille-feuille - boymadərən; chou-fleur - gülkələm; perce-neige - novruzgülü* və s.

Bəzi hallarda isə mürəkkəb isim kimi çıxış edən bitki adlarının tərkib hissələri iki söz arasına sözünü əlavə edilməklə yaradılır: *fr.créte-de-coq - Azərb.cıncıldağotu; fr.boule-de-*

neige – *Azərb.başınağacı* və s. Bu hal Azərbaycan dilində yoxdur.

Bitki adlarında mürəkkəb sözlərin orfoqrafiyasına gəldikdə isə onlar bəzən bitişik halda: *fr.chèvrefeuille* – *Azərb.doqquzdon*; bəzən *fr.defislə: attrape-mouche* – *Azərb.milçəkqapan*; bəzən də *fr.sözünü ilə* yazılır: *bouton-d'or* – *Azərb.qaymaqçıçəyi* (sunərgizi) və s.

Müqayisə olunan dillərdə mürəkkəb quruluşlu bitki adları mahiyyət etibarilə oxşar olsalar da, bəzən eyni bitkinin adlandırılması zamanı onların qarşılıqlarının fərqli strukturda özünü göstərməsi də müşahidə edilir.

Birinci növ təyini söz birləşmələri əsasında yaranan bitki adları. Azərbaycan dilindən fərqli olaraq, fransız dilində təyini söz birləşmələri analitik üsulla ifadə olunur. Onlar Azərbaycan dili ilə müqayisədə həm birinci növ, həm də ikinci növ təyini söz birləşməsi hesab edirlər. Bitki adlarının əksəriyyəti tabelilik əlaqəsi vasitəsilə əmələ gəlmişdir, çünki tabelilik əlaqələri çox məhsuldar hesab olunur. Belə sözlər həm bitişik, həm sözünü, həm də defislə yazılır. *attrape-mouche - milçəkqapan; chiendent - ayırıqotu.*

Dissertasiya işində Azərbaycan dilində tabelilik əsasında söz birləşmələrinin 3 növündən danışılır. Xüsusilə birinci növ təyini söz birləşməsi kimi yaranan bitki adları geniş yayılmışdır. Məs.: *istiot - piment, sarıkök - gingembre, qızılgül - rose.*

İkinci növ təyini söz birləşmələri əsasında yaranan bitki adları. Hər iki dildə təyin+təyinolunan şəkildə formalaşır və onların morfoloji mənsubiyyəti də təxminən eyni olduğu kimi, morfoloji-sintaktik materialı da eyni olur. *ayıpəncəsi - bardane // aigremoine; pişikquyruğu - fléole // phléole; quşüzümü - atoca // douce-marine* və s.

Fransız dilində mürəkkəb, Azərbaycan dilində isə sadə isim olan bitki adları. *épine-vinette - zirinc; pomme de terre – kartof* və s.

Fransız dilində sadə, Azərbaycan dilində isə mürəkkəb quruluşlu bitki adları. *tulipe - dağlaləsi; xéranthème – solmazçiçəyi, acanthe - ayıpəncəsi* və s.

Dissertasiyanın **ikinci fəsl**i “Fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının funksional-semantik xüsusiyyətləri” adlanır.

Hind-Avropa dillərindən alınan bitki adları. Müqayisə olunan dillərdə işlənən bitki adlarının bir qrupu Avropa dillərinə mənsub olduğundan, dissertasiyada onları bu cür qruplaşdırmışıq.

Bitki adlarının mənşəcə növləri. Fransızlar endogen flora terminlərinə də öz adlarını vermişlər ki, bu da fransız dilinin leksik layında özünü möhkəmlətməkdir.

Dissertasiyada fransız dilində işlənən 1000 sözün (botanika termininin) mənşəyi və ümumi söz korpusunda təşkil etdiyi faiz göstərilmişdir. Lat.yun. - 683 söz (68,3 %); fr. - 96 söz (9,6 %); isp. - 38 söz (3,8 %); ital. - 33 söz (3,3 %); port. - 14 söz (1,4%); alm. - 7 söz (0,7 %) və s.

Roman dillərindən alınan bitki adları. Roman dillərində Fransa, İspaniya, İtaliya, Portuqaliya, eləcə də, Latın Amerikasında - Argentina, Braziliya, Kuba və s. ölkələrin xalqları danışır.

Sırf fransız dili ilə bağlı bitki adları. Biz sırf fransız bitki adları dedikdə fransız reallığı və bitki arealı ilə bağlı terminləri və onların dialekt formalarını nəzərdə tuturuq. Azərbaycan dili terminoloji sistemində də dialektlərdən alınan terminlər çoxluq təşkil edir. Dissertasiyada S.Sadıqovanın dialekt sözü hesab etdiyi terminlərdən fransız dilindəki qarşılığından yalnız birinin dialekt sözü olduğunu cədvəldə göstərmişik.¹

¹Sadıqova S. Müasir Azərbaycan ədəbi dilində termin yaradıcılığı prosesi. Bakı - “Elm”- 2010. s. 23.

Azərbaycan dilində	S.Sadıqovun dialekt sözü hesab etdiyi bitki adları	Ədəbi dil	fr. dilində	Dialekt sözü	Ədəbi dil
	quzuqulağı				oseille
	xanımotu				belladone
	quşarmudu			alis(z)e	
		bozalaq			passerage

Tədqiqat işində müasir fransız dilinin terminoloji leksikasında dialektdən götürülən bitki adları verilir. provansal dialektindən: *brugnon* - *brünyon* (*gavalı*); qallisizmlər: *blé* – *buğda*; qədim fransız dilindən: *champignon* - *göbələk*.

Dissertasiyada isp. cacao - kakao; ximénié - ksimeniya ağacı; ital. chou-fleur - gülkələm; radis - qırmızı turp; port. mangue - mango; teck // tek - tek ağacı; alm. cresson - vəzəri; gaude - qod; trolle - troll; ing. cattleya // catleya - səhləb çiçəyi; golden - qolden (alma növü); fars. aubergine - badımcan; badiane - ulduzoxşar cürə; ərə. *alfa* - *ağot*; *alkékenge* - *tarla albalısı*; *azerole* - *İspan yemişanı*; türk. *tulipe* - *dağlaləsi* və s. dillərindən alınan bitki adları haqqında məlumat verilir. Aparılmış təhlil göstərir ki, fransız dili özünün ilkin inkişaf mərhələsindən başlayaraq, qonşu dillərdən bəhrələnməmişdir.

Əsərdə dünyanın 27 müxtəlif dilindən alınmış bitki adları öz əksini tapmışdır. yap. *kaki* - *yapon xurması*; tupi. *ananas* - *ananas* və s.

Eyni zamanda bu fəsildə fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının funksional-semantik xüsusiyyətlərindən, onların tək və çoxmənalılığını problemlərindən bəhs edilir. Fransız dilçisi A. Dozanın fikrincə, alınmış söz o vaxt tam mənimsənilmiş hesab edilir ki, o alan dildə vətəndaşlıq hüququ qazanır və sözdüzəltmə və ya

mənanın dəyişməsi yolu ilə yeni sozlər yaradır.¹

Mənanın genişlənməsi. Hər iki dilin tədqiqat materiallarının təhlili göstərdi ki, bitki adlarının böyük əksəriyyəti semantik sabitliyini saxlamaqla, mənalarını da genişləndirirlər. Belə ki, semantik mənə dairəsini genişləndirən 38 bitki adı, məcazlaşan 32 bitki adı, metafizural 9 bitki adı və familiar 21 bitki adı mənalarda işlədilən bitki adları qeydə alınmışdır. *bergamote - bergamot*. XVI əsr - < it. *bergamotta* < *beg-armâdé* «bəy armudu». Sonralar mənə genişlənərək “berqamot ətirli konfet” mənasını alıb: *bergamotier* sözü bu kökdəndir; *blé - buğda* kimi mənalar kəsb edib.

Bitki adlarında mənanın metafora yolu ilə dəyişməsi. Metafora - bir əşyanın və ya predmetin adının oxşar əlamətlər əsasında digər əşya və predmetlərə keçməsinə göstərir. Burada müqayisə əsas rol oynayır. *cyprés - sərv ağacı*; XII əsr - < lat. *cupressus* < yun. *kuparissos*. Şifahi xalq ədəbiyyatında, Aşıq Ələsgərin şeirində gözəlin qaməti bu ağaca oxşadılır:

Tuti dilli, sərv boylu Salatın,
Yoxdu mərhəməti bu səltənətin.
Göndər gəlsin Ələsgərin xələtin,
Eyləmə əməyin zay, sarı köynək.

Bitki adlarının metonimik ifadələrin yaranmasında iştirakı. Metonimiyada əsas məsələ müqayisə edilən adlar arasındakı əlaqədir. Belə əlaqə yer, səbəb, zaman və s. ilə bağlı olur. Dissertasiya işində bu haqda bəhs edilmiş və bir neçə misal verilmişdir. *framboise - moruq*. Moruq arağı: *boire un verre de framboise - bir qədəh moruq arağı içmək*.

Bitkilərin müxtəlif əlamətlərinin onların adlarında necə əks olunması prosesinin izlənməsi kiçik folklor janrlarından tutmuş böyük həcmli mətnlərə qədər maraqlı nəticələr verir.

¹ Доза А. История французского языка (перев. с франц. М. ИИЛ. 1956. с. 235

Həmin adlar əlamətlərinə görə öz daşıyıcılarının simvolik obrazlarını yarada bilir və dil və mədəniyyətin bütün səviyyələrində bu proses özünü göstərir. Fransız şərqşünası İren Melikoffun Şərq poeziyasında Lalə obrazının mənə çalarlarını təhlil etməsi bu baxımdan çox maraqlıdır. Burada bir çiçəyin Şərq poeziyasındakı semantik baxımdan fəlsəfi-estetik funksionallığı kifayət gədər dolğunluqla öz əksini tapmışdır:

Lalə gəldi çəmənə ləl kimi sağərlə,
Gül içər badeyi nərgis kimi cami-zərlə.

Bəzmi-bağın tərəbi vəqtidir, imdi kim olur
Lalə ənvai-çırağ ilə bu gül məcmərlə.

və ya

Lalərəng oldı yüzindən gül xəcil,
Ey güləryüzlü gülüstanüm bənüm.

Lalə tək bağırim mənim, ey nazənin, yüz parədir,
Dağlayan hər parəni ol atəşin rüxsarədir.¹

XIII əsr şairləri Hümam Təbrizinin və Zülfüqar Şirvaninin və XIII-XIV əsrlərdə Marağalı Əvhədinin, daha sonra isə böyük Füzulidə, Vaqifdə üzün gülə, laləyə, gözün nərgizə, boyun sərvə və qaşın hilalə, kamana bənzədilməsinə dair beyt və misralar çoxdur.

Familyar, arqotik mənalarda və danışiq - loru dildə işlənən bitki adları. Bu qəbildən olan sözlər 3 qrupa bölünür: a) familyar və loru dildə işlənən bitki adları: *artichaut* - *ənginar*:

¹ Melikoff I. La Fleur de la Souffrance. Recherche sur le sens symbolique de Lale dans la poésie mystique Turco-Iranien. Paris, 1967. p.341 - 359

avoir un cœur d'artichaut - məhəbbətdə dəyişkən olmaq və s; b) danışıq dilində işlədilən bitki adları: *courge - balqabaq*: Quelle courge! - Axmağa bir bax! və s; c) arqotik və populyar dildə işlədilən bitki adları: *tabac - tütün*: C'est toujours le même tabac - ya Həsən keçəl, ya keçəl Həsən, eyni şeydir və s.

Bitki adlarının idiomatik ifadələrin yaranmasında iştirakı. Dissertasiya işində idiomatik ifadələrə aid bitki adları göstərilmişdir. *orme - qarağac*. XII əsr - < lat. ulmus. Attendez-moi sous l'orme – get, ay batandan sonra gəl və s.

Nifrət, söyüş və təhqir elementli bitki adları. Hər bir dilin leksik fondunda mənfi mənada işlədilən qeyri-normativ ədəbsiz, kobud və söyüş xarakterli sözlər vardır. Loru sözlər neytral xarakterli sözlərdir. *datte - xurma*: loru dildə: ne pas en faire (və ya en fiche) une datte - heç nə etməmək, əlini ağdan-qaraya vurmamaq. Söyüş xarakterli sözlər: *melon - yemiş*. İrqi söyüş; Şimali afrikalılara və məğriblilərə şamil edilir; *pomme de terre* - kartof: təhqir mənasında: C'est un sac de pommes de terre - bu kök və yöndəmsiz adamdır və s.

Yabanı və mədəni bitki adları. Dissertasiyada fransız və Azərbaycan dillərində yabanı bitki adlarının müqayisəli şəkildə işlənməsi öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan dilində	Fransız dilində
dağlaləsi	coquelicot
milçəkqapan	attrape-mouches
pişikotu	valériane
dənizotu	laitue de mer
dəvədabanı	pas d'âne
kəklikotu	thym // serpolet
quzuqulağı	oseille

Fransız və Azərbaycan dillərində becərilən ən qədim mədəni bitkilər aşağıdakılardır: *blé - buğda, riz - düyü, pistache*

- *püstə, yemiş – melon* və s. Göstərilən yabanı və mədəni bitkilərin bir qismi Azərbaycanda “Qırmızı kitab”a düşmüş bitkilərdir. Onlardan: *Qafqaz xurması, Xəzər zəfəranı, Eldar şamı* və s.

Bitki adlarında dini-mifoloji motivlər, folklor personajları və obrazları. Bitkilərlə icra olunan magik hərəkətlər, onlar haqqında mifoloji təsəvvürlərlə birlikdə etnobotanikanın maraq dairəsinə daxildir.

Etnobotanikanın özünün etnolinqvistikanın, “dili insan şüuru, mentalitetinin” məişət və mərasim davranışı, mifoloji təsəvvür mifopoetik yaradıcılıq prizmasından öyrənən predmetin bir hissəsi olduğunu nəzərə alsaq, onun əhatə dairəsi daha da aydınlaşar.

Bu o deməkdir ki, təhlilə təkcə bitki adlarını bildirən leksik funksiya deyil, eyni zamanda ənənəvi xalq mədəniyyətində bitki dünyasına olan münasibəti səciyyələndirən təsəvvürlər və rituallar kompleksi cəlb olunur. Misallara müraciət edək: *sapin - küknar*. « Mon beau sapin, roi des forêts - Gözəl küknarım, meşələr şahı » (fransız mahnısı); *digitale - üskükotu*. Ona bəzən “Notr Damın əlcəyi”, “Müqəddəs Məryəmin barmağı” da deyirlər; *véronique - bulaqotu*. Müqəddəs Veronikanın örpəyi.

Bütün hallarda tədqiqatlarda əsas yer bitkilərin dil nominasiyası ilə mədəni funksiyasının motivləşməsinə, bir sözlə, yabanı şəkildə yetişən bitkilərin obyektiv əlamətlərinin onların adlarında nə dərəcədə əks olunması və bu əlamətlərin onların ənənəvi mədəniyyətdə semiotik statusunun və simvolik obrazlarının formalaşmasındakı roluna ayrılır. Məsələn, sapin sözünü götürək. Bu ağac fransız xalq mahnısında “meşənin şahı” adlanır. Azərbaycan dilində küknar uzun ömürlü və gözəl rayihə bəxş edən bir ağac növü kimi diqqətəlayiqdir. Əlbəttə, bitki aləminin öyrənilməsi ilə, o cümlədən, yalnız ot bitkilərinin öyrənilməsi ilə bağlı bölgülər mövcuddur. Bəzən bu tarazlıq pozulur; məsələn, xalq ənənələrində bitkilərin simvolikasına

həsr olunmuş bir sıra tədqiqatlarda ot və çiçəklərdən daha çox ağaclara yer verilir. Məsələn, fransız dilində cypres sözü heç bir simvolikaya malik deyil, sərv sözü isə Azərbaycan dilində sərv kimi uca boy, qədd-qamətli olmağı bildirir.

Fitonimlərin tarixinə nəzər salan R.Əliyeva «Dünyanın yaranması» əsətinə istinadən göstərir ki, Günəşlə Aydan törəmiş 364 ötükədən biri Yeri özünə yurd seçəndən sonra torpağa 7 çöp basdırır. O, yuxulayır, ayılında görür ki, 7 çöp göyərək ağac olmuşdur. Ötükə onlara *Dağdağan, Əncir, Nar, Alma, Tut, Zoğal, Saqqız* adını verir. Bu ağaclar bu gün də xalq arasında müqəddəs pür kimi qorunur və onların hər biri ilə bağlı müxtəlif inam və etiqadlar nəsil-dən-nəslə ötürülür.¹

Bir çox tədqiqatlarda bitki aləminin xalq yaradıcılığındakı simvolikasının, folklor, poetik obrazları və motivlərində iştirakı öyrənilir. Məsələn, fransız dilində ambroisie sözü mifoloji mənada işlədildiyi halda, Azərbaycan dilində ətirşah poetik obraz kimi işlədir: kimisə ətirşahla qarşılayıb, yola salmaq.

Bitki adlarında rənglərin ifadəsi bölməsində hər iki dildə bitkilərin adlandırılmasında əsas rənglərin oynadığı roldan danışılır. *cassis* - qarağat; *bolet* - ağ göbələk; *mirabelle* - sarı gavalı; *radis* - qırmızı turp; *prunelle* - göyəm və s.

Bitki adlarının sommatizmlər tərkibində işlədilməsi. Bu bölmədə fransız dilində heyvan bədən üzvlərinin bir hissəsini bildirən bitki adları verilir: *chiendent* - ayrıqotu; *dent-de-lion* - zəncirotu və s.

Azərbaycan dilində heyvan bədən üzvlərinin bir hissəsini bildirən bitki adları çoxluq təşkil edir. *itburnu* - *églantier*; *quzuqulağı* - *oseille* və s.

Hər iki dildə sommatizmlər tərkibində uyğun gələn bitki adları öz əksini tapmışdır. *pied-de-veau* - danaayağı; *queue-de-renard* - tülküquyruğu və s.

Dissertasiyada misallarla sübut edilir ki, bitkilərə ad çox

¹ Əliyeva R.Z. Folklorada onomastika məsələləri. Bakı, 1982. s.127-128.

vaxt onların forması, ya da qismən oxşarlığı əsasında verilir. Bundan əlavə, bitkinin harada bitməsi də onun adlanmasında əsas ola bilər.

Dad, iy, zəhərlik və digər əlamətlərinə görə bitki adları. Bitkinin dadı (turş, şirin və ya acı) da onun adında əks oluna bilər. Azərbaycan dilində “*acıçiçək-gentiane, turşəng – oseille; ail - sarımsaq*” bitkinin məhz dadına görə belə adlanıb. Bu kateqoriyaya aid bitkiləri aşağıdakı kimi təsnif etmək olar.

Təbabət və əczaçılıqla bağlı olan bitkilər. Belə bitkilərin sayı çoxdur. *alyse - pazı; dentelaire - qurşunçiçəyi, passerağ - bozalaq* və s. Sadalanan bitkilərin istər qurudulmuş yarpaqlarında, istərsə də çiçəkləri və köklərində sakitləşdirici maddələr, toksik alkaloidlər, ağrıkəsici və spazmaqovucu maddələr olduğuna görə müxtəlif cövhlər düzəldilərək, insanın müalicəsində istifadə olunur. *valériane – valerianotu // pişikotu, ricin - gənəgərçək; séné - sənə* və s. Göstərilən bitkilərin toxumlarında, qurudulmuş və ya yaş qabığına, kökündə işlətmə, təmizləyici və qurda qarşı dərman xassələri vardır və onların bəzilərindən keçmişdə dəliliyi müalicə edən maddələr kimi istifadə olunmuşdur. *fumeterre - şahtərə; livèche - kərəvüz* və s. Göstərilən bu bitki adlarına əczaçılıqda, qan xəstəliyinin müalicəsində və qantəmizləyici maddələr kimi istifadəsində rast gəlmək mümkündür. *arnica - öküzgözü; tussilage - dəvədabanı* və s. Bu qəbildən olan bitki adı tədqiqat materialında üç leksik vahiddir və bu bitkilər ürək, əsəb sistemi və nəfəs yollarının müalicəsi üçün işlədilir. Ziyilləri, dolamanı və müxtəlif cür xoraları müalicə edən bitkilər: *chélidoine - ziyilotu // dəmrovotu; génépi - alp yovşanı* və s. Bu bitkilərin köməyi ilə ziyilləri, dolamanı və müxtəlif cür yara və xoraları müalicə edirlər. *pyrèthre - birəotu; staphisaigre – stafizaqriya* və s. Bu bitkilərin tərkibində insektisid (həşərat qıran) maddə vardır. *benoîte - qavilat; gaillet - dilqanadan; grateron // gratteron - qatıqotu*; Bu bitkilər çobanotu, xoraotu qəbiləsindən olub müalicəvi, büzüsdürücü və tonusverici

xassəli bitkilərdir. *aneth* - şüyüd; *girofle* - mixək ; *badiane* - cirə və s. Bu bitkilərin yabanı və əkilmiş növləri, yaşıl yağlı cövhərləri, qusdurucu xassələrinə görə qurudulmuş kökü, toxum və yarpaqları əczaçılıqda hemostatik və anti-iltihabi, həmçinin onların məcunu sakitləşdirici vasitə kimi əczaçılıqda işlədilir. *liquidambar* - *likidanbar*; *lobélie* - *firəngotu* və s. Atılmış torpaqlarda bitən, göy çiçəkləri olan və yarpaqları sidikqovucu və tərlədici həlim kimi dəmlənən bitki. *alliaire* - *sarımsaqotu*; *avocat* - *avokado* və s. Tibbi xassəli bitkilərdən bəzilərinin təhlili bir daha göstərdi ki, onlar həm antiseptik və kardiotonik maddələr kimi, həm də kosmetik maddələrin hazırlanmasında və təbabətdə işlədilir.

Təsərrüfat əhəmiyyətli və məişətdə işlədilən bitkilər.

Bitki adlarından bir çox hallarda təsərrüfat məqsədi ilə məişətdə istifadə olunur və təbii ki, bu, onların adlarında da öz əksini tapır: a) boyaq maddələrinin alınmasında işlədilən bitkilər: *alizari* - *boyaqotu*; *campêche* - *kampeş* və s; b) tərkibində qətran və nişasta maddələri olan bitkilər: *balsamier* - *balzam ağacı*; *ficus* – *fikus* və s; c) mebel və xarratlıq işlərində yararlı olan ağac adları: *bouleau* - *tozağacı*; *chêne* – *palıd* və s; ç) tekstil sənayesində yararlı olan bitki adları: *chanvre* - *kənaf*; *jute* - *cut* və s; d) mal-qara üçün yem kimi işlədilən bitki adları: *anthyllis* - *çobanotu*; *avoine* - *vələmir* və s. Mal-qara üçün yem kimi işlədilən bitkilərin hamısı təsərrüfat xarakterlidir.

Tədqiqata cəlb olunmuş bitki adlarının mənşəcə növləri və əmələgəlmə tarixi, termin alınmasının yolları və üsulları, ictimai mühit amili, coğrafi arealına və s. görə fərqləndirici əlamətlər, həmçinin onların semantikasının müqayisəli surətdə aparılması aşağıdakı nəticələrə gəlməyə imkan verir:

1) dilin motivlə bağlı səviyyəsi milli spesifikanın təhlili üçün ən məhsuldar sahə olduğundan, dil daşıyıcılarının linqvistik şüuru ilə birbaşa bağlıdır və bitki adlarının müqayisəli etnolinqvistik təhlili milli dil tərəfindən dünya mənzərəsinin bir fraqmenti kimi qəbul edilir;

2) bitki adlarının motivasiyasının təhlili göstərdi ki, onlar çox ciddi qanunauyğunluqlara tabe olaraq, xüsusi istiqamətlərdə (leksik, semantik və s.) həyata keçirilir və bu bitki adlarında dünyanın konseptual modeli oxşarlığa görə xarakterizə olunur, onların ifadə formalarının müxtəlif olmasına baxmayaraq, bitkilər müqayisə olunan dillər üçün universaldır;

3) hind-Avropa dilləri olmayan dillərdən alınan bitki adları fransız dilinin bitki mənşəli terminoloji leksika ilə zənginləşdirməsində mühüm rollardan birini oynayır.

4) hər iki dildə morfoloji sözdüzəltmə modelləri çox əhəmiyyətli yerlərdən birini tutur və yeni leksik vahidlərin yaranmasında ən məhsuldar və çoxaspektli bir vasitədir.

5) tədqiqat materialları bitki adlarının sadə, düzəltmə və mürəkkəb quruluşlu çoxkomponentli olduğunu aşkarladı.

6) bitki adlarının funksional xüsusiyyətlərinin təhlili dəyişikliyə uğramış bitki adlarında baş vermiş prosesləri öyrənməyə və sözlərin mənalarının genişlənməsi, kəmiyyət dəyişmələrini aşkar etməyə imkan verir.

7) bitki adlarının məna və struktur xüsusiyyətlərinin təhlili aşkar etdi ki, bitki adlarında məna metafora yolu ilə dəyişir və metonimik ifadələrin yaranmasında iştirak edir. Təhlillərin nəticələri sübut edir ki, fransız və Azərbaycan dillərində ümumi floristik simvol mənasına malik bitki adları mövcuddur. Onların mənası bu dillərdə eyni bitkilərin adlandırılması əsasında formalaşmışdır.

8) bitki adlarında rənglərin ifadəsi məsələsini təkcə obyektlərin təsviri elementi kimi deyil, həm də konnotativ qiymətləndirici üsul kimi qəbul edirik. Biz belə bir nəticəyə gəlirik ki, fransız və Azərbaycan dillərində “ümumi rənglər spektri” eyniliyi mövcud olsa da, rənglərin intensivliyinin ifadə edilməsində əsaslı fərqlər mövcuddur.

9) hər iki tədqiqat dilində bitki adları sommatizmlər tərkibində heyvanların bədən üzvlərinin bir hissəsinin adları kimi işlədilir. Bununla yanaşı, tədqiqat işi aşkarladı ki, bitkilər

turş, şirin, acı və s. əlamətlərilə yanaşı, qidalanma, təbabət və aczaçılıqda da özünü göstərir.

10) bu tədqiqat işi təkcə romanşünaslar deyil, həm də azərbaycanşünaslar üçün də gələcək tədqiqatların aparılmasında mənbə rolunu oynaya bilər.

***Dissertasiya mövzusunə aid aşağıdakı
elmi məqalələr çap olunub:***

1. Bitki adlanmasında funksionallıq // Filologiya məsələləri, Bakı : Nurlan, №8, 2009, s.73-77.
2. Bitkilərin adlanmasının bəzi prinsipləri // Dil və ədəbiyyat, BDU, Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, 4 (70), Bakı, 2009, s. 76-77.
3. Əlaqələr meridianında // Kültür evremi, Ankara : Kültür ajans, № 4, 2009, s. 74-78.
4. Fransız və Azərbaycan dillərində bitki adlarının struktur xüsusiyyətləri (mürəkkəb strukturlu bitki adları) // Mədəniyyətlərəarası dialoq: linqvistik, pedaqoji və ədəbi aspektlər, ADU, Beynəlxalq Elmi Konfransın materialları, Bakı, 2010, s. 128-129.
5. Bitki adları: yaranış təkamülü // Filologiya məsələləri, Bakı : Nurlan, №10, 2010, s. 328-332.
6. Bitki adlarının müqayisə konteksti // Filologiya məsələləri, Bakı : Nurlan, №11, 2010, s. 176-180.
7. Bitki adlarında rəng və yer çalarları // Dil və ədəbiyyat, ADU, Beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal, 5(76), Bakı, 2010, s. 79-81.
8. Fransız və Azərbaycan dillərində işlədilən bitki adlarının leksik sistemdə yeri və əmələgəlmə xüsusiyyətləri // Ümummillə Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 88-ci ildönümünə həsr olunmuş “Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri” adlı II Beynəlxalq elmi konfransın materialları, II hissə, BSU və GDU, Bakı-Gəncə 2011, s. 197-202.
9. Fransız və Azərbaycan dillərində işlədilən düzəltmə bitki

adlarının yaranmasının bəzi xüsusiyyətləri // Kültür evrimi, Ankara : Kültür ajansı, № 7, 2011, s. 100-108.

10. О некоторых теоретических вопросах заимствования названий растений во французском и азербайджанском языках // Ученые записки, Таврического национального университета им. В. И. Вернадского Том 24 (63). Т №3. Филология. Социальные коммуникации. Симферополь, 2011, s. 276-280.
11. Дериватологические и структурно-семантические особенности названий растений // Евразийская лингвокультурная парадигма и процессы глобализации: История и современность. Материалы Международной научной конференции, Пятигорск, 2011, s. 32-34.
12. Названия растений, заимствованных из романских языков. Институт языкознания им. А.Байтурсынова, Комитет науки министерства образования и науки республики Казахстан. Алматы, 2011 s. 163-167.
13. Fransızca-azərbaycanca müxtəssər izahlı botanika terminləri lüğəti // Bakı : Nurlan, 2011, 272 səh.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НАЗВАНИЙ РАСТЕНИЙ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКАХ

РЕЗЮМЕ

Сопоставительное изучение французского и азербайджанского языков является очень актуальным в наши дни.

Объектом нашего исследования является изучение названий растений во французском и азербайджанском языках и их лингвистический анализ. Названия растений изучаются не только со структурно-семантической точки зрения, исследуются также их типы в зависимости от происхождения, новые фигуральные и мета-фигуральные значения, их употребление в фамилиарной (*введение в речь слов, относящихся к разговорной и простонародной речи, откровенных, скабрзных слов*), разговорной речи, а также в pejоративном (*в негативном смысле*) и арготическом значении, их роль в образовании идиоматических выражений, названия растений с элементами ругательств и оскорблений, культурные и дикие растения, семантико-функциональный язык растений, их роль в религиозно-мифологических мотивах, имен фольклорных персонажей и образов, выражение цвета в названий растений, названия растений в составе соматизмов и на других функциональных уровнях.

Наше исследование, наряду с выявлением черт, присущих названиям растений во французском и азербайджанском языках, было направлено на изучение их структурных и функционально-семантических особенностей.

**LINGUISTIC ANALYSES OF PLANTS NAMES
IN AZERBAIJANI AND FRENCH**

SUMMARY

It is very actual to learn French and Azerbaijan languages in comparative. The object of research is analysis the plant names in French and Azerbaijan languages. Here the plant names don't analysis from their structural-semantic point, but also investigate their types of origin, new metaphorical metofugiral meanings, familiar (enter abuse and insult word about spoken and popular speech), pejorative (using bad meaning) and argotic, the using spoken and popular speech, also participate in creating idiomatic expressions of plant names and disgust, the plant names of abuse and insult element, cultured and wild plants, semantic-functional language of plants, their participate religious-mythological motifs, folklore personages and images, the color expression of plant names.

The aim of research work direct to appear self-particular reason of the plant names in French and Azerbaijan languages and learn structural-functional features in comparative.

**НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК АЗЕРБАЙДЖАНА
ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ имени НАСИМИ**

На правах рукописи

ГЮЛЬБЕНИЗ САДУЛЛА кызы МАММАДОВА

**ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НАЗВАНИЙ
РАСТЕНИЙ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ И
ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКАХ**

5704.01 – Теория языка

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по филологическим наукам

БАКУ - 2013